

LAUDATOR TEMPORIS ACTI  
STUDIA IN MEMORIAM  
IOANNIS A. BOŽILOV



VOL. I  
RELIGIO, HISTORIA

На корицата: миниатюра от Codex Græcus Matritensis Ioannis Skylitzes  
Synopsis historiarum (MS Graecus Vitr. 26-2), f. 34v,  
съхраняван в Biblioteca Nacional de España  
Източник: <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766>

- © Иван Билярски – съставител, 2018
- © Andrei Pippidi, Charis Messis, Delyan Rusev, Francesco dall’Aglia, Ioan Aurel Pop, Jan Wolski, Peter Schreiner, Radu G. Păun, Sashka Georgieva, Telemachos Lougghis, Vlada Stanković, Адам Кулхави, Ани Данчева-Василева, Аннамария Тотоманова, Васил Гюзелев, Владимир Ангелов, Димо Чешмеджиев, Дмитрий Афиногенов, Елена Костова, Иван Маразов, Милияна Каймакамова, Олга Тодорова, Раймонд Детрез, Христо Димитров – автори, 2018
- © Жеко Алексиев – художник на корицата, 2018
- © Издателска къща „Гутенберг“, 2018

ISBN 978-619-176-131-9

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ  
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

---

# LAUDATOR TEMPORIS ACTI

STUDIA IN MEMORIAM  
IOANNIS A. BOŽILOV

Vol. I  
RELIGIO  
HISTORIA

*curavit I. A. Biliarsky*

Serdicae MMXVIII

# СЪДЪРЖАНИЕ

## RELIGIO

ИВАН МАРАЗОВ, Кронос, Сатурн, Залмоксис и Златната утопия.....	11
АНИ ДАНЧЕВА-ВАСИЛЕВА, Едиктът на толерантността от 311 година и Сердика .....	47
ДМИТРИЙ АФИНОГЕНОВ, Мученичество Иерона в историческом и литературном контексте .....	77
JAN WOLSKI, ‘Those Who Pray’ in the Second Bulgarian Empire, and Their Function .....	84
ДИМО ЧЕШМЕДЖИЕВ, Култът към св. Наум Охридски.....	95
RADU G. PĂUN, L’office liturgique et le Synodikon du Dimanche de l’Orthodoxie en roumain. Textes et contextes.....	134

## HISTORIA

ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ, <b>За ФРОУЖИНИЯ ЦАРЯ</b> – последният носител на българската царска корона от династията на Асеневци .....	153
TELEMACHOS LOUNGHIS, Byzantine Foreign Policy and European Early Middle Ages .....	192
ХРИСТО ДИМИТРОВ, Император Константин IV (668–685) и началото на Дунавска България.....	210
АННА-МАРИЯ ТОТОМАНОВА, Греческа историография после иконоклазми и распространение християнства .....	231
PETER SCHREINER, Die Chronik des Michael von Devol (1118). Eine neue Einschätzung der Wiener Skylitzes-Handschrift hist. gr. 74 .....	240

VLADA STANKOVIĆ, A Ninth Century Turnaround in Southeast Europe: Christianization of Bulgaria and Constantinople's Embracing of the Slavs.....	253
CHARIS MESSIS, Du topos de la barbarie à l'émergence de la curiosité ethnographique : les Bulgares de textes byzantins (XI <sup>e</sup> – XIV <sup>e</sup> siècle) .....	260
FRANCESCO DALL'AGLIO, 'As it Had Been in the Past': the Idea of National Continuity in the Establishment of the Second Bulgarian Kingdom .....	282
РАЙМОНД ДЕТРЕЗ, Смъртта на Балдуин Фландърски – начини на употреба .....	300
АДАМ КУЛХАВИ, Прославяни и забравени: историческа памет за българските ханове във Второто българско царство .....	312
ЕЛЕНА КОСТОВА, Българо-дубровнишки политически, икономически и дипломатически връзки в епохата на Михаил II Асен .....	319
МИЛИЯНА КАЙМАКАМОВА, Интересът на цар Иван Александър (1331–1371) към историята .....	340
SASHKA GEORGIEVA, Did Ivan Alexander's divorce in 1347 affect the Tsar's relations with his father-in-law Ivanko Basarab.....	355
ANDREI PIPPIDI, 'Les pays daciques'. La construction d'un mythe médiéval .....	366
IOAN AUREL POP, A 1499 Italian Source on the Ottoman-Polish-Moldavian Rapports.....	391
ОЛГА ГОДОРОВА, Бележки върху християнското робовладение на Балканите през османската епоха .....	402
ВЛАДИМИР АНГЕЛОВ, Сведения за паметници на античната и средновековната култура в българските земи в западноевропейски пътеписи от XV – XVII в.....	425
DELYAN RUSEV, Kemālpaşazāde's History of Medieval Bulgaria: A Sixteenth century Ottoman rendering of the Bulgarian Apocryphal Chronicle (Tale of the Prophet Isaiah).....	435

*Раймонд Детрез (Гент-Льовен)*

## СМЪРТТА НА БАЛДУИН ФЛАНДЪРСКИ – НАЧИНИ НА УПОТРЕБА

За съдбата на Балдуин Фландърски, първия латински император на Константинопол, след поражението му в битката против цар Калоян при Одрин на 14 април 1205 изворите са противоречиви: или е загинал на бойното поле, или е умрял в плен у Калоян от естествена смърт, по-точно от раните си, или е убит като пленник по заповед на Калоян<sup>1</sup>. Съвременната историография приема като сигурно, че Балдуин е умрял като пленник в Търново. Това може да се заключава от писмото на Балдуиновия брат Хендрик (на фламандски, Анри на френски) до папа Инокентий III от 5 юни 1205 г., в което четем между другото:

Все пак ние научихме от най-сигурни наши разузнавачи и от достоверни слухове, че моя господар император го държат здрав и жив. Същият Йоаниций, както твърдят, засега се отнася достатъчно почитателно с него и с други някои, които и досега не можем да назовем определено с имена<sup>2</sup>.

Инокентий III му отговаря:

С апостолическо писмо нареждаме на твое благородство, като се стремиш усърдно към освобождението на своя брат, да затвърдиш истински и здрав мир с прескъпия ни в Христа син Калоян, славния цар на българи и власи, за да просъществува за-напред вярно и здраво приятелство между българи и латиняни<sup>3</sup>.

Папа Инокентий III в края на юни 1205 г. изпраща писмо до цар Калоян, в което пише:

---

<sup>1</sup> Ани ДАНЧЕВА-ВАСИЛЕВА, *България и Латинската империя (1204–1261)*. София: БАН, 1985, 74.

<sup>2</sup> *Латински извори за българската история*. Т. 3. Ред. Иван Дуйчев и др., София: БАН, 366.

<sup>3</sup> Дуйчев, *Латински извори*, 368.

Затова ние внушаваме на твоя сияйност и искрено те съветваме, понеже казват, че ти държиш в плен Константинополския император Балдуин, ти така да се погрижиш за себе си, че чрез освобождаването му да сключиш истински и здрав мир с латинците, за да спрат напълно да нападат теб и твоята земя<sup>4</sup>.

Отговорът на цар Калоян не е запазен, но разполагаме с преразка от папата, от който научаваме, че Калоян „не можел да освободи казания император (...) понеже той бил платил дължимото на плътта, когато се намирал в затвора (*quia debitum carnis exsolverat cum carcere teneretur*)“<sup>5</sup>. Въпреки заобикалящия отговор на царя става ясно, че Балдуин е умрял като пленник в Търново.

И Жофроа дьо Вилардуен, участник в четвъртия кръстоносен поход и, общо взето, достоверен свидетел на събитията, пише в хрониката си, че „император Бодуен бе заловен жив“ и „бе намерил смъртта си в затвора на Йоанис“<sup>6</sup>. Все пак, в лагера на кръстоносците дълго продължава да цари недоумение. Те назначават брат му Хендрик като *moderator*, тоест временно изпълняващ функциите на държавен глава. Дьо Вилардуен отбелязва, че бароните повярвали, че е умрял, само след като Рение дьо Три го потвърдил, макар и последният да не бил очевиден<sup>7</sup>. Робер дьо Клари, един от 'малките рицари', в своите спомени съобщава, че по време на битката, „императорът се изгуби, така че никой никога не е разбрал, какво е станало с него“. В същото съчинение на друго място обаче пише, че „Хендрик, който бил добър император, се съветвал с бароните си какво да правят с тези кумани и власи, които непрекъснато воювали с Империята на Константинопол и убили брат му, Балдуин“<sup>8</sup>. Значи, все пак разбрал. След повече от една година кръстоносците заключават, че Балдуин е умрял, и на 20

---

<sup>4</sup> Дуйчев, *Латински извори*, 364.

<sup>5</sup> Дуйчев, *Латински извори*, 378.

<sup>6</sup> ЖофРОА ДЪО ВИЛАРДУЕН, *Завладяването на Константинопол*. Превод ИВАН БОЖИЛОВ, София: Наука и изкуство, 1985, 107,

<sup>7</sup> ДЪО ВИЛАРДУЕН, *Завладяването*, 121–122.

<sup>8</sup> *Robert de Clari's account of the Fourth Crusade*. Republished from EDWARD N. STONE (ed.), *Three Old French Chronicles of the Crusades*. Seattle: University of Washington, 1939. <http://deremilitari.org/2014/01/robert-of-claris-account-of-the-fourth-crusade/> (18.06.2017).

август 1206 г. Хендрик е тържествено коронясан като втори латински император на Константинопол.

## ВИЗАНТИЙСКИТЕ ИЗВОРИ

Византийците, чиято империя току-що е била завоювана от кръстоносците, естествено, са крайно заинтересовани от това, което става между българите и латинците. Византийските автори също са на мнение, че Балдуин е умрял в плен. Макар че не са били преки участници в събитията, като че ли разполагат с повече подробности за начина, по който Балдуин завършил живота си. Никита Хониат в своята *История* споделя, че „Балдуин беше заловен и отведен като пленник в Мизия. Оттам, закаран в Търново, беше хвърлен в тъмница и омотан във вериги до самия врат“<sup>9</sup>. Няколко страници по-нататък подробно описва смъртта му:

А Балдуин загина по следния начин. Заловен в сражението със скитите и закован във вериги, както казах, той беше държан в плен вече дълго време в Търново. А когато Аспиет въстана, Йоан пламна от гняв срещу латинците и раздражението му растеше все повече, докато стигна почти до лудост. Поради това той изведе Балдуин от тъмницата и заповяда да му отрежат краката до колената и ръцете до раменете с Тенедоска брадва, а след това да го хвърлят с главата надолу в една пропаст. Прочее оставен за плячка на птиците, той издържа три дена и завърши окаяно живота си. [Йоан] умъртви така безчовечно не само него, но и ромеите, които държеше в плен, без да се трогне изобщо нито от виковете, нито от молбите им<sup>9</sup>.

Георги Акрополит в своята *История* пише, че

самият император Балдуин бил пленен от тях, и докаран в окови при царя на българите Йоан. Неговата глава, както казват, подир убиването му, служела на варварина за чаша, след като

---

<sup>9</sup> *Гръцки извори за българската история*. Т. 11. Ред. Михаил Войнов и др. София: БАН, 1983, 76, 92. Византийският военен Алексий Аспиет водил въстание на жителите на Пловдив против Калоян.



била очистена цялата ѝ вътрешност и наоколо била покрита с украса<sup>10</sup>.

## ФЛАМАНДСКИ И ФРЕНСКИ ИЗВОРИ

В родината на Балдуин, графствата Фландрия и Ено, тогава васални държави на кралството Франция, съдбата на Балдуин не по-малко вълнува всички. И там продължават да съществуват съмнения дали Балдуин наистина е загинал, дори сред най-близките му. Когато Филип, маркграф на Намюр, друг Балдуинов брат, в името на малолетната Балдуинова дъщеря и наследница Жана се заклел във вярност пред френския крал Филип Огюст, той обещал във всичко да помага на своя сюзерен против всекиго, освен против императора Балдуин, ако би се завърнал във Фландрия<sup>11</sup>. Уточнението впрочем не било случайно, тъй като отношенията между Балдуин и френския крал отдавна били много напрегнати.

*Хрониката на Ернул и Бернард хазнатаря*, написана на френски някъде между 1230 и 1260 г., съобщава, че Балдуин загинал на бойното поле. В Хрониката обаче се съдържа и загадъчен разказ за човек, който твърдял пред Хендрик, че успял да освободи Балдуин от затвора и го оставил в една гора близо до Черно море, заедно с двама телохранители. Хендрик веднага изпратил две галии с рицари и войници да го търсят, но намерили на посоченото от човека място под дървото само остатъци от хляб, лук и сол и не знаели кой там бил ял (*mais ne sorent qui y avoit mangié*)<sup>12</sup>. С тази случка (която би се харесала на Йордан Радичков) мистерията около смъртта на Балдуин става още по-голяма.

Редица фламандски извори обявяват, че съдбата на Балдуин е неизвестна и изразяват съмнение дали наистина е умрял<sup>13</sup>. Така *Хроника-*

---

<sup>10</sup> *Гръцки извори за българската история*. Т. 8. Ред. Михаил Войнов и др., София: БАН, 1971, 155.

<sup>11</sup> ROBERT LEE WOLFF, Baldwin of Flanders and Hainaut, First Latin Emperor of Constantinople: His Life, Death, and Resurrection, 1172–1225, *Speculum*, 27 (1952), No 3, p. 292.

<sup>12</sup> LOUIS DE MAS LATRIE, *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, Paris: M<sup>me</sup> V<sup>ve</sup> Jules Renouard, 1871, 389–390.

(<https://archive.org/stream/chroniquedernoul00ernouoft#page/388/mode/2up>, accessed 06.06.2017).

<sup>13</sup> Информация за фламандските и френските извори за Балдуин Фландърски, често написани на латински, черпим най-вече от богатата дисертация на

та на Андр, която разказва историята на манастира в Андр в Северна Франция от 1024 до 1234 г., и *Хрониката*, приписана на Бодуен д'Авен (Baudouin d'Avesnes), една история на света, завършена през 1280 г., споменават само, че Балдуин изчезнал по времето на сражението. Егидий Ли Муисис (Aegidius Li Muisis), авторът на *Tractatus Tertius*, съдържаш историята на град Дорник (на френски Турне) и графството Фландрия, пише, че Балдуин бил пленен, но за смъртта му нищо не се знаело<sup>14</sup>. *Хрониката на Св. Бертин* изрично казва, че „просто не се знае какво стана“ (*simpliciter ignoratur quod devenit*)<sup>15</sup>. Анонимната *Римуваната хроника на Фландрия*, която описва (на фламански език) събитията от 792 до 1405 г., само повтаря в поетична форма:

Какво направи и не направи,  
Никога не се разбрала истината  
За случилото се с доблестния принц,  
Нито след този тежък поход  
Се получавала от кайзера вест  
Та избраха, да бъдете свестни,  
Като кайзер Хендрик, негов брат...<sup>16</sup>.

---

KLAAS MILLET, *Van Chronicon Hanoniense tot Flandria Illustrata. De beeldvorming rond Boudewijn van Constantinopel, zijn dochter Johanna en de "valse" Boudewijn in de verhalende bronnen van de twaalfde tot de zeventiende eeuw* [От *Chronicon Hanoniense* до *Flandria Illustrata*. Представата за Балдуин Константинополски, дъщеря му Жана и „фалшивия“ Балдуин в разказвателните извори от дванадесети до седемнадесети век]. Gent, 2007, 75–79. Тук отбелязваме библиографичните данни на посочените от Клас Милет източници.

<sup>14</sup> GUILLELMUS ANDRENSIS, *Chronicon Andrensis*. – In: Johannes Heller, MGH (*Monumenta Germaniae Historica*), SS 24. Hannover, 1879, p. 730; *Chronique dite de Baudouin d'Avesnes*. – In: JOHANNES HELLER, MGH SS 25. Hannover, 1880, без посочване на страницата; AEGIDIUS LI MUISIS, *Chronica Aegidii li muisis, abbatis XVII Sancti Martini Tornacensis*. – In: JOSEPH JEAN DESMET, *Corpus chronicorum Flandriae*. II. Brussel, 1841, без посочване на страницата.

<sup>15</sup> JOHANNES LONGUS, *Chronica S. Bertini*. – In: OSWALD HOLDER-EGGER, MGH SS, 25. Hannover, 1880, 824.

<sup>16</sup> *Rijmkronijk van Vlaenderen naar het Comburgse handschrift* [Римуваната хроника на Фландрия според Комбургския ръкопис]. – In: JOSEPH JEAN DESMET, *Corpus chronicorum Flandriae*. IV. Brussel, 1865, p. 744. Тази хроника е написана през вековете и от различни автори. Стиховете, отнасящи се към Балдуин, вероятно датират от четиринадесети век.

Не всички фламандски и френски летописци обаче смятат, че обстоятелствата на Балдуиновата смърт са недоизяснени. Някои съвсем недвусмислено информират за смъртта му. Това прави например Reinerus Leodiensis, авторът на *Continuatio Reineri*, „продължението“, написано към *Летописа на манастира Св. Яков* в Лиеж за годините 1193–1230. Той решително отбелязва, че „фландърски граф Балдуин беше държан пленен без надежда да се завърне и след като му отсякоха удовете, беше умъртвен от противниците му“<sup>17</sup>.

И монахът Алберик от Манастира на Трите Извора във Франция в своята хроника – една компилация, която обхваща историята на света от Сътворението до 1241 г. – обявява Балдуин за мъртъв и се опитва с разни любопитни подробности да го представи в особена светлина:

И така в България, която се намира между Унгария и Гърция, в нейния град Търново, царувал Йоаниций, господар на България и Влахия, който си присвоил титлата „император“ и обявил война на император Балдуин и на латинците или ги предизвикал към война. Срещу него Балдуин повел войска, но уви, като не се пазел от засада, коварно бил уловен от него в дълбоките тресавища, от които могли да се измъкват само местните жители. Пленен по този начин заедно със свои другари, той бил хвърлен в затвора в Търново. Оттук нататък не предавам потвърдени данни за смъртта на този Балдуин, но просто съобщавам това, което разказва един фламандски свещеник, който на връщане от Константинопол минал през град Търново. Той именно разправял, че съпругата на Йоаниций, докато мъжът ѝ се намирал на друго място, изпратила на латинския император в затвора любовно писмо, предлагайки му да го освободи от затвора и от пленничеството, ако пожелае да я вземе за съпруга и да я отведе със себе си в Константинопол. Когато императорът отблъснал това предложение и не му обърнал никакво внимание, тя сега пък се оплакала на мъжа си, като казала, че императорът ѝ обещал да я отведе със себе си в Константинопол и да я короняса за императрица, ако го освободи от пленничеството. И така, късно през една нощ, когато Йоаниций бил

<sup>17</sup> REINERUS LODIENSIS, *Annales Sancti Iacobi Continuatio Reineri*. – In: LUDWIG C. BETHMANN, *MGH SS*, 16. Hannover, 1859, 660.

пиян, наредил да доведат императора и да го убият в неговото присъствие. Така, по негова заповед императорът бил посечен със секира, захвърлен на кучетата и с едикт до народа било заповядано да не се говори за смъртта му. А с това, че бил убит в Търново, се съгласява и господин архиепископ Йоан Митиленски и един монах – магистер Алберт, който в същата година минал през Търново. Гореспоменатият фландърски свещеник добавя още, че някаква жена от Бургундия, която пребивавала в Търново, видяла една нощ да блещукат светлини при трупа на убития и се погрижила да бъде погребан по възможност с почит<sup>18</sup>.

Разказът на свещеника завършва с едно изречение, което е отпаднало в превода в *Латински извори*: „Същият свещеник, който като гост нощувал при тази жена, разправял с нейните думи, че се случвали там чудеса и че мъжът се излекувал от треска и зъбобол“<sup>19</sup>.

Във френската *Хроника на Фландрия*, в чиято втора част, отнасяща се за отношенията между Франция и Англия в периода 1128 до 1342 г., всъщност само мимоходом става дума и за Фландрия. Анонимният автор разказва как Балдуин по време на битката притичва на помощ на Луи дьо Блоа, който влязъл твърде далече зад вражеските линии. Забелязал постъпката на Балдуин, дьо Блоа се обръща с молбата:

„Господине, ради Бога, не се впускайте в бой заради мен, но спасете себе си и вашите хора, защото аз съм мъртъв, а ако идвате още по-напред, вие и цялото християнство сте изгубени, защото те са много повече от вас, както ги видях.“. Императорът отговорил, че не искал неговите наследници да го упрекат, че оставил своя братовчед да умре на полесражението, и че щял да го вземе със себе си, или при опита да умре<sup>20</sup>.

<sup>18</sup> *Albrici monachi Triumphontium chronicon*. – In: PAUL SCHEFFER-VOICHORST, *MGH SS*, 23. Hannover: Hahn, 1874, p. 885. Български превод в *Латински извори за българската история*. Т. 4. Ред. Михаил Войнов и др. София: БАН, 1981, 182–183.

<sup>19</sup> АЛБЕРИК ДЕ ТРУАФОНТЭН, *Хроника*.

[www.voslit.info/Texts/rus15/Alberic\\_Trua\\_Fonten/frametext1.htm](http://www.voslit.info/Texts/rus15/Alberic_Trua_Fonten/frametext1.htm) (18.06.2017).

<sup>20</sup> KERVYN DE LETTENHOVE, *Chroniques de Flandres*. – In: *Istoire et croniques de Flandres*. I. Bruxelles: Académie Royale de Belgique, 1879, 84.

По-нататък повтаря потвърждението от Рение дьо Три, цитирано от дьо Вилардуен, че Балдуин е мъртъв, но добавя, че „умрял от раните, които получил по време на битката, като бил пленен“<sup>21</sup>.

## НАЧИНИ НА УПОТРЕБА

Средновековните летописци са записали каквото са видели с очите си, чули от достоверни за тях свидетели или чели в по-ранни източници. Но те не само свидетелстват и запазват за поколенията, но и отразяват своето и на читателите си отношение към описаните събития и дори понякога с приведената информация активно участват в политическия живот на своето време.

Прави впечатление, че византийските и латинските автори са единодушни, що се отнася до безчовечната жестокост на цар Калоян. Византийците и кръстоносците не се обичат взаимно, но едните и другите еднакво мразят Калоян. Гръцките земевладелци в Тракия дори се съюзили с латинците, предпочитайки тяхното владичество пред Калояновото, което по всяка вероятност е истинският повод Калоян да нареди убиването на Балдуин. Калоян поради зверствата си спрямо византийците по-късно става известен като „ромеоубиецът“. Никита Хониат, естествено, вярва или поне с готовност отразява това, което е разбрал за жестоката екзекуция от Калоян, макар че твърдението, че Балдуин, след като му отсекли ръцете и нозете и го хвърлили в една пропаст, живял още три дена, докато птиците го кълвели, за здравия разум е трудно за вярване. Неслучайно, с оглед неговото „ромейско“ пристрастие, е, че Никита Хониат подчертава, че Калоян безчовечно убил не само Балдуин, но и ромеите, които държеше в плен, „без да се трогне изобщо нито от виковете, нито от молбите им“.

Григори Акрополит пък твърди, че Калоян заповядал и да направят чаша от черепа на Балдуин. Уолф се двоуми дали при това цар Калоян е последвал примера на хан Крум, който четири века преди него пил вино от черепа на победения василевс Никифор, или самият Георги Акрополит, внушен от разказа на Теофан Изповедник, е украсил разказа си с тази подробност, представяйки Калоян като втори Крум – един от най-мразените от византийците български владете-

---

<sup>21</sup> DE LETTENHOVE, *Chroniques*, 99.

ли<sup>22</sup>. Най-вероятно нито Балдуиновият, нито Никифоровият череп са били превърнати в чаши, и не само Георги Акрополит, но и Теофан Изповедник е измислил тази история<sup>23</sup>. Целта им в двата случая е да представят Крум, респективно Калоян, като „варварин“ и „скит“. Сред скитите подобна употреба на човешки черепи била обща практика.

Любовната история, която се била разиграла между Балдуин и царицата, за първи път се споменава от фламандския летописец Алберик, към средата на тринадесети век. Тя е ашладисана на библейския разказ за Йосиф, Петефрий и неговата (безименна) съпруга (Битие 39: 1–20). Сюжетът впрочем се среща и в гръцката митология (*Федра*) и в други, устни фолклорни традиции<sup>24</sup>. Алберик подчертава, че я чул от един фламандски свещеник, който пребивавал в Търново. Въпреки че не гарантира за нейната правдоподобност, все пак смята за нужно подробно да я предава. Изглежда, въпросният свещеник е преразказвал слуховете, които се разпространявали в Търново. Странната – и доста невероятна – забрана на цар Калоян да се говори за случилото се по-скоро ще да е предизвикала повече слухове, отколкото да ги е спряла. За Алберик цялата история явно служи предимно за да изтъкне християнската благочестивост на набожния Балдуин. В своята родина Фландрия бил известен със своята набожност и преданост към не по-малко набожната си съпруга Мария Шампанска<sup>25</sup>. През думите на свещеника, Алберик едва ли не представя Балдуин като светец: мистериозната бургундка видяла една нощ да блещукат светлини при трупа на убития, което е признак на святост. Дори му се приписват чудотворни сили, като излекувал мъжа на бургундката от треска и зъбобол<sup>26</sup>.

<sup>22</sup> WOLFF, Baldwin of Flanders and Hainaut, First Latin Emperor of Constantinople, 290.

<sup>23</sup> ANGEL NIKOLOV, Khan Krum in the Byzantine tradition: terrible rumours, misinformation and political propaganda. – In: VASSIL GJUZELEV ET AL. (eds.), *Bulgaria Mediaevalis 2*. Sofia: Bulgarian Historical Heritage Foundation, 2011, 47.

<sup>24</sup> WOLFF, Baldwin of Flanders and Hainaut, First Latin Emperor of Constantinople, 291.

<sup>25</sup> GISLEBERT OF MONS, *Chronicle of Hainout*. Translated by LAURA NAPRAN. Woodbridge: Boydell Press, 2005, 105.

<sup>26</sup> MILLET, *Van Chronicon Hanoniense*, 79.

Тази история за секс и насилие се е радвала на голяма популярност през вековете в България и в Западна Европа<sup>27</sup>. В България се разказва като „търновска“ легенда<sup>28</sup>. Фани Попова-Мутафова я включи в романа си *Солунският чудотворец* (1929–1930). В българските версии на случката обаче вниманието не е съсредоточено толкова на благочестивия император, устояващ на плътски изкушения, отколкото на изневярата и предателството на царицата спрямо Калоян. В балканския фолклор съпругата – за разлика от майката и сестрата – по начало е коварна, но тук на всичко отгоре става дума и за чужденка. Имаме работа с типичен случай на „българска царица с чужда кръв, която заговорничи с врагове на България“<sup>29</sup>. Царицата е останала без име, но обикновено се нарича „куманката“, като че ли нейната етническа принадлежност е обяснение за нейното поведение. Минава се с мълчание фактът, че Калоян не е по-малко куманин от „куманката“.

Френскоезичният автор на *Хрониката на Фландрия* пък изтъква – или по-скоро „конструира“, друга страна на личността на Балдуин: неговата смелост. С тази особеност хрониката се вписва в популярния на времето жанр на епическите разкази за кръстоносните походи. Набляга се не само на християнския дълг на рицаря да защитава вярата си, но и на лоялността между сюзерен и васал<sup>30</sup>. В случая сюзеренът Балдуин Фландърски притичва на помощ на своя васал Луи дьо Блоа, който е попаднал в засада. С разказа за *Хрониката на Фландрия* започва процесът на героизация на Балдуин Фландърски, който достига върха си през деветнадесети век, когато Балдуин Константинополски става белгийски национален герой<sup>31</sup>.

<sup>27</sup> РАЯ ЗАИМОВА, По следите на Балдуин Фландърски. – В: АНА АЛЕКСИЕВА, НАДЯ ДАНОВА (ред.), *Култура, идентичности, съмнения. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Николай Аретов*. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2017, 488–490.

<sup>28</sup> Вж. например ЖИВКА РАДЕВА, *Легенди за Търновското царство*. [Варна]: Славена, 6–8.

<sup>29</sup> НИКОЛАЙ АРЕТОВ, *Национална митология и национална литература*. София: Кралица Маб, 2006, 346.

<sup>30</sup> MILLET, *Van Chronicon Hanoniense*, 77–78.

<sup>31</sup> Около средата на XIX в. на Балдуин Фландърски посвещават поеми фламандските поети Карел Ледеганк и Пруденс ван Дюйсе, издига се паметник в гр. Монс, столицата на Ено, работа на скулптора Жозеф Жаке, а коронясването на Балдуин в Константинопол през 1204 г. става предмет на две картини на Луи Гале.

Информацията за смъртта на Балдуин, която предоставяли средновековните летописци, се явява и като част от пропагандната война между привържениците и противниците на появилия се през 1225 г. в Северна Франция и Фландрия лъже-Балдуин. Той бил просяк-отшелник от околностите на Валенсиен, по име Бертрен дьо Ре, който по собствена инициатива се обявил като спасилия се Балдуин Фландърски (преди се обявил вече и за Луи дьо Блоа), или бил набеден от противниците на тогавашната графиня на Фландрия, дъщерята на Балдуин, Жана, че всъщност е Балдуин Фландърски<sup>32</sup>. Жана имала много врагове поради зависимостта ѝ от френския крал Филип II Огуст, поради семейни скандали и поради напрегнатите ѝ отношения с някои градове и с местни владетели, които се стремели към повече власт. Нисшите слоеве, които нямали глас в управата на държавата, се надявали, че една смяна на върха би могла да подобри тяхното положение, и масово подкрепяли върналия се Балдуин. Почти се стигнало до гражданска война. Накрая Жана успяла да овладее положението, след като Бертрен дьо Ре бил разобличен – с право или не – като мошеник и обесен.

Информацията за смъртта на Балдуин в хрониките имала пряко отношение към споровете около идентичността на този съмнителен Балдуин. Хрониките, които описват смъртта на Балдуин, всъщност имплицитно обявяват появилия се през 1225 г. Балдуин като лъжец. Понякога и изрично го наричат така. Но и много летописци заобикалят конфликта, като споделят различните мнения и липсата на доказателства. Няма нито един автор обаче, който открито да твърди, че се е върнал истинският Балдуин.

Приписването на Балдуин на качества на светец-мъченик, както прави Алберик, или героизацията му, каквато намираме в *Хрониката на Фландрия*, безсъмнено допринасят за неговия статус на умрял. Светците и истинските герои винаги са умрели. С наблягането им на тези обстоятелства около смъртта на Балдуин, въпросните автори всъщност най-открито взимат страна в конфликта. Филип Мускес (Philippe Mouskes) в своята *Римувана хроника* (на френски), завършена през

---

Междувременно славата му доста залязла: в списъка на най-великите белгийци от 2005 г. заема 197-о място.

<sup>32</sup> Подробности при WOLFF, Baldwin of Flanders and Hainaut, First Latin Emperor of Constantinople, 292–294.



1243 г., освен това подробно описва разпита на „лъже-Балдуин“ и как не можал да отговори на най-елементарните въпроси. Интересен е и случаят на автора на изявено антифренската анонимна *Римуванa хроника*, чийто автор много се тревожи за реномето на графството Фландрия: той пък изобщо не споменава компрометиращото за Фландрия разединение около лъже-Балдуин, както и други неприятни епизоди от историята на Фландрия<sup>33</sup>.

Смъртта на Балдуин, случила се при съвсем неизяснени обстоятелства, е станала повод за възникването на различни версии, с които създателите им са обслужвали своите нужди и цели. Византийските автори, без да обичат особено Балдуин, наблягат на свирепостта на Калоян, потвърждавайки още веднъж образа на „варварския българин“. Българското народно въображение не се интересува от Балдуин и не обръща особено внимание на жестокостта на Калоян, а изгражда образа на „чуждата жена“, която „по начало“ е лукава. За фламандските автори умрелият Балдуин е герой и светец, а като че ли с оглед на неспокойствието, предизвикано от лъже-Балдуин, най-важното за тях е, че наистина е мъртъв – нещо, което герой и светец по принцип е.

Балдуиновата кула в Царевец, в която Балдуин никога не е бил затворен, тъй като тя е построена през 1933 г., и която замества средновековна кула, в която Балдуин може би също никога не е пребивавал, а още по-малко да е бил прелъстен от „куманката“, би могла да предостави подходящ повод на екскурзководите да говорят не само за славното минало, но и за средновековната – а не само средновековната – употреба на „алтернативни факти“, което е не по-малко вълнуващо и възпитателно.

---

<sup>33</sup> MILLET, *Van Chronicon Hanoniense*, 96.